

När Magnus Utvik offrade allt för Stalin

[Speaker 1]

Hej och välkomna till vår djupdykning idag. Jag är jätteglad att vi ska ta oss an just det här ämnet.

[Speaker 2]

Ja men hej, tack. Det ska bli otroligt spännande faktiskt.

[Speaker 1]

Eller hur? Idag ska vi alltså kasta oss över en specifik bok, nämligen Magnus Utviks självbiografi med Stalin som gud, tre tonåringar i en kommunistisk sekt som ju kom ut 2011.

[Speaker 2]

Mm, precis.

[Speaker 1]

Och målet med den här djupdykningen för dig som lyssnar det är att vi ska försöka förstå mekanismerna, alltså hur en helt vanlig svensk tonåring på 80-talet kan sugas in i en extrempolitisk sekt.

[Speaker 2]

En sekt som dessutom hyllar Stalin och liksom drömmer om en väpnad revolution i Sverige. Det låter ju helt befängt idag.

[Speaker 1]

Det gör det verkligen. Men innan vi dyker ner i detaljerna så måste vi dra en ganska viktig grej här.

[Speaker 2]

Ja, ansvarsfriskrivningen. Den är viktig.

[Speaker 1]

Exakt. Källmaterialet vi utgår från idag innehåller ju extremt politiskt laddat innehåll. Det handlar om historiska idéer inom marxism, leninism, stalinism och revolutionärkommunism.

[Speaker 2]

Mm, och vi som leder den här diskussionen, vi tar ju absolut ingen ställning varken för eller emot de här politiska åsikterna.

[Speaker 1]

Nej, noll ställningstagande. Vårt enda syfte är att objektivt återge och liksom analysera de här händelserna och det psykologiska spelet. Exakt så som det beskrivs i författarens bok.

[Speaker 2]

Precis, vi tittar på det som ett psykologiskt fenomen kan man säga.

[Speaker 1]

Bra. Med det sagt, låt oss backa bandet. Föreställ dig att du befinner dig i Värnamo i Småland.

Året är 1980.

[Speaker 2]

Mm, småländsk idyll liksom.

[Speaker 1]

Verkligen. Du är 15 år, du hänger på stan, du sitter på pojkrummet och lyssnar på Björn Afselius. Och ja, din pappa sitter vid radion i köket och lyssnar på Börsnyheterna.

[Speaker 2]

En väldigt vanlig svensk uppväxt.

[Speaker 1]

Jättevanlig. Men, spåla fram typ ett år. Den här samma 15-åringen säljer nu sitt akvarium.

[Speaker 2]

Ja, sitt barndomsakvarium.

[Speaker 1]

Exakt, sitt barndomsakvarium. För att finansiera en väpnad revolution. Och han ser Josef Stalin som sin absoluta ledstjärna.

Hur... Hur går man ens från Afselius i Värnamo till väpnad stalinistisk revolution?

[Speaker 2]

Alltså det som är så fascinerande här, för det börjar ju inte i det extrema. Det börjar i något mycket mjukare.

[Speaker 1]

Berätta, hur ser det ut liksom i början?

[Speaker 2]

Jo men, 1980, Magnus är 15. Han känner en stark klassolidaritet. Mycket inspirerad av sin pappas bakgrund i en statarfamilj.

Och även av det här stora tältprojektet som turnerade då.

[Speaker 1]

Ja, tältprojektet. Ja, musikteatern om arbetarklassen.

[Speaker 2]

Exakt. Så han vill engagera sig och göra det mest rimliga. Han går med i VPKs ungdomsförbund, KU, kommunistisk ungdom.

[Speaker 1]

Men där blir det ju en total krock direkt. För han träffar ju de här kursledarna Jessica och Marit. Och boken beskriver ju det här så underbart tidstypiskt.

[Speaker 2]

Ja, men plysbyxorna.

[Speaker 1]

Ja, plysbyxorna, jordarskor och nyponté. De sitter där och dricker te och pratar om att bevara gröna lungor i kommunfullmäktige och bygga cykelbanor.

[Speaker 2]

Och det är ju en väldigt parlamentarisk mjuklinje. De stöttar Sovjet och DDR till viss del, men de har ju helt och hållet förkastat Stalin för länge sedan.

[Speaker 1]

Men alltså Magnus, han hatar ju detta. Okej, låt oss packa upp det här lite. Det är ju typ som att han söker efter ett hårdrocksband som spelar på liv och död.

Och så inser han att han har klivit in i en blockslöjtsorkester.

[Speaker 2]

Exakt så. Det är en jättebra analogi. För det som händer rent psykologiskt här är att Magnus söker inte bara politiska sakfrågor.

Han letar efter en allsmäktig sanning. Han vill ha ren lärighet. Inga kompromisser.

Och när KU, å ena sidan, kritiserar Sovjets inmarsch i Afghanistan, men andra sidan har liksom trevliga relationer med dem, så blir det kognitiv dissonans. Precis. Det skapar en kognitiv dissonans som han, som en brinnande 15-åring, absolut inte kan hantera.

Han tycker de är hycklare.

[Speaker 1]

Och då hittar han ju tyngre grejer. Han hittar en liten bokhandel i Värnamo.

[Speaker 2]

Ja, som drivs av en utbryta grupp som heter SKFML. Alltså Sveriges Kommunistiska Förbund, Marxister eller Ninisterna.

[Speaker 1]

Och där inne träffar han Håkan. Och Håkan och hans gäng, de dricker fan inget nypomte.

[Speaker 2]

Nej, verkligen inte. De är ju benhårda stalinister. Deras stora idol är Enver Xhoxa, diktatorn i Albanien.

[Speaker 1]

Ja, för enligt dem var Albanien typ det sista, enda sanna socialistiska landet på jorden.

[Speaker 2]

Helt rätt. De ansåg att till och med Sovjet och Kina hade blivit för mjuka och kapitalistiska.

[Speaker 1]

Och Magnus älskar det här. Han byter ju lojalitet helt. Men han gör det i smyg.

[Speaker 2]

Ja, och här ser vi hur sektlogiken tar fart på allvar. Ledaren för den här extrema gruppen, en kille som heter Anders Persson uppe i Stockholm, ger Magnus ett uppdrag.

[Speaker 1]

Och det här är ju helt sjukt. Han ska alltså stanna kvar i det gamla mjuka ungdomsförbundet KU som en infiltratör.

[Speaker 2]

Precis, en så kallad fraktion. Hans enda uppgift är att rasera KU-klubben i Värnamo från insidan.

[Speaker 1]

Men hur gör man det som 15-åring?

[Speaker 2]

Jo, han är ju inte övat typ ett psykologiskt utmattningskrig. På varenda möte vägrar han diskutera lokala frågor. Han kräver timslånga, aggressiva debatter om Kina och Sovjet tills de andra medlemmarna bara, ja, de tröttnar ju och slutar gå dit.

[Speaker 1]

Och klubben kollapsar. Han förstör den liksom medvetet.

[Speaker 2]

Och det är under den här perioden han säljer sitt akvarium.

[Speaker 1]

Just det. Jag nämnde det i introt. Han säljer typ halva sitt pojkrum också.

[Speaker 2]

För att partiet kräver det. Revolutionen måste finansieras, har Anders Persson sagt.

[Speaker 1]

Om vi kopplar detta till den större helheten, det här är ju klockrent sektbeteende. Det handlar ju inte om politik längre. Det handlar om underkastelse.

[Speaker 2]

Exakt. Partiet kräver vad de kallar monolitisk enhet, vilket betyder 100% medhåll i allt. Och de börjar ju systematiskt isolera Magnus.

[Speaker 1]

Ja, från hans pappa till exempel. Det finns en scen där pappan sitter och lyssnar på typ börsnyheterna Volvo, mor och dom kö på radion. Och Magnus känner ju bara rent jävla förakt för honom.

[Speaker 2]

Han ser sin pappa som en feg småborgare.

[Speaker 1]

Trots att pappan kommer från en fattig statarfamilj liksom.

[Speaker 2]

Ja, ideologin trumfar verkligheten. Magnus har svält hela konceptet med proletariatets diktatur, avskaffande av religion och strejkbud. Han gör ju till och med slut med sin flickvän Lena.

[Speaker 1]

Bara för att hon är kristen, eller hur?

[Speaker 2]

Precis. Hon är ideologiskt omöjlig i hans nya värld.

[Speaker 1]

Här blir det riktigt intressant, tycker jag. För han ska ju göra lumpen. Han skickas till regimentet i Äcksjö i Småland.

[Speaker 2]

Åh ja, den tiden.

[Speaker 1]

Han är ju mitt i den svenska militären. Och vad gör han? Han börjar sätta upp affischer inne på logementet med texten Inte en man, inte ett öre till den borgerliga krigsmakten.

[Speaker 2]

Modigt, men galet.

[Speaker 1]

Galet är ordet. Han planerar ju att starta en underjordisk soldatsäll där inne. För att om det blir krig, då ska de vända vapnen inåt mot befälen.

Och han hamnar ju i en direkt konflikt med sin kapten, som han kallar för kapten Satan.

[Speaker 2]

Ja, det illustrerar ju hur djukt inne i sin bubbla han är. Han lever i sin egen revolutionära film.

[Speaker 1]

Men sen flyttar han till Göteborg för att jobba heltid för partiet, som nu har bytt namn till KPS, Kommunistiska partiet i Sverige.

[Speaker 2]

Och det är här sprickorna i fasaden börjar synas på allvar.

[Speaker 1]

Han ska liksom ta striden mot de falska kommunisterna i KPMLR, som var stora i Göteborg. Men livet är ju, alltså det är bottenlöst miserabelt.

[Speaker 2]

Ja, det är verkligen ingen glamorös revolution. Han står i disken på B&V, Stormmarknad och slavar.

[Speaker 1]

Och på kvällarna står han och hans kompis Ulf och försöker kränga partiets tidning Kommunisten utanför fabrikerna.

[Speaker 2]

Och hur går det, tycker du?

[Speaker 1]

Folk bryr sig ju inte. Arbetarna de försöker rädda, de hånar dem eller bara ignorerar dem totalt. Och det här knäcker ju Ulf.

[Speaker 2]

Ja, Ulf drabbas av en väldigt djup depression. Han sitter i sin sunkiga lägenhet, slutar sköta sin hygien och han börjar läsa porr i smyg, vilket är liksom ett ultimatum föräderlig inom partiet.

[Speaker 1]

Ja, det var ju strikt förbjudet. Burgelig dekadens, typ.

[Speaker 2]

Precis. Och sen händer det som blir ett av de markaste ögonblicken i boken. Ulf bryter ihop och erkänner sina tvivel för Magnus.

[Speaker 1]

Han öppnar upp sig för sin bästa vän.

[Speaker 2]

Mm, och vad gör Magnus?

[Speaker 1]

Det är så hemskt. Han väljer partiet framför vänskapen. Han rapporterar Ulf direkt i centralkommittén för att han uppvisar felaktiga tendenser.

[Speaker 2]

Och Ulf tvingas bort omedelbart. Utfrys.

[Speaker 1]

Andra lojala medlemmar kastas också ut. Till exempel en kille som heter Henrik, av helt diffusa ideologiska skäl. Det är liksom stalinistiska utrensningar fast det är en tråkig lägenhet i Göteborg.

[Speaker 2]

Men det här med Ulf, det sätter spår i Magnus. Även om han agerar stenhårt utåt så gror ju tvivel.

[Speaker 1]

Och vändpunkten, den är ju nästan filmisk. Han står och säljer tidningar och så kommer en äldre Volvoarbetare fram.

[Speaker 2]

En trotskist, vilket för en stalinist är den värsta tänkbara fienden. Kättare nummer ett.

[Speaker 1]

Men Volvoarbetaren säger åtal om att läsa ett specifikt nummer av en tidskrift. Lögnens

renaissance.

[Speaker 2]

Och Magnus, han gör ju det. Han smyger in på en trotskistisk bokhandel. Alltså fiendemark.

[Speaker 1]

Verkligen bakom fiendens linjer. Och han köper den, han läser den i smyg och där finns en text om hur Stalin mördade nästan hela Lenins ursprungliga centralkommitté från 1919.

[Speaker 2]

Ja, listan på de avrättade från 36 till 38, den är brutal.

[Speaker 1]

Han läser namnen Rykov, Bukharin, Sinovjev. Han inser att hans gud Josef Stalin inte bara var hård, han var en massmördare som metodiskt mördade sina egna. Så vad betyder allt det här för Magnus rent psykologiskt?

[Speaker 2]

Det är ju det totala sammanbrottet. Alltså hela fundamentet för hans identitet raderas ut över en natt. Om Stalin var en mördare, då är ju partiet en lögn.

Och om partiet är en lögn, då har han offrat sin ungdom, sina vänner och sin egen moral för precis ingenting.

[Speaker 1]

Det är så mörkt. Han inser att han förrått Ulf för en lögn. Skämmen är ju så brutal att han, när han är på Öland senare, överväger självmord.

Han står där vid det mörka, kalla vattnet och vill bara försvinna.

[Speaker 2]

Och det väcker en så viktig fråga om hur man överlever att ens verklighet imploderar på det sättet.

[Speaker 1]

Ja.

[Speaker 2]

Vilket för oss till sista delen av boken och av vår djupdykning. För vi hoppar 25 år framåt i tiden.

[Speaker 1]

Mm. Magnus är vuxen och han bestämmer sig för att söka upp sina gamla kamrater.

[Speaker 2]

För att försöka förstå vad fan det var som hände, typ.

[Speaker 1]

Precis. Och de mötena är väldigt talande för hur olika människor hanterar fallhöjden från en allsmäktig ideologi. Verkligen.

Han träffar Karin först, på medborgarplatsen i Stockholm.

[Speaker 2]

Hon som blev utesluten på två sekunder 1985.

[Speaker 1]

Ja. Bara för att hon föreslog att partiet skulle upplösas. Hon berättar för Magnus och hon gråter när hon gör det om hur partiledaren Anders Persson betedde sig tio år senare.

[Speaker 2]

Ja, på den där festen.

[Speaker 1]

Ja. Hon var på en fest, hon såg honom och hon gick fram för att hälsa. Och han vägrar ta hennes hand, han lutar sig fram och väser vet du att jag hatar dig.

[Speaker 2]

Tio år senare.

[Speaker 1]

Helt sjukt. Hon lever ju idag med en extrem sorg och skam över att ha lockat in unga människor i den här domedagssekten. Hon tar ju på sig skulden.

[Speaker 2]

Ja, hon bär på skuld. Men sen har vi ju Lars.

[Speaker 1]

Ah, Lars. Han avslöjar ju de där riktigt absurda hemligheterna bakom kulisserna.

[Speaker 2]

Berätta om elektronikstölderna.

[Speaker 1]

Alltså det här är ju galet. Medlemmar hade tydligen stulit avancerade elektroniska komponenter inifrån Ellemerikson, smugglat ut dem och sålt dem till diktaturen i Albanien.

[Speaker 2]

Pengar till revolutionen igen.

[Speaker 1]

Ja visst. Men vet du vad ledningen gjorde? De tog pengarna och åkte på husbilstemester till Italien, medan medlemmarna svält och sålde sina akvarium.

[Speaker 2]

Det är ju parodi nästan. Lars verkar ju känna sig mer som ett offer för en absurd historisk parentes. Han har liksom distans till det.

[Speaker 1]

Ja, till skillnad från Anders Persson. Ledaren.

[Speaker 2]

Precis. Han som vägrade hälsa på Karin. Magne såg honom i en konsumbutik 25 år senare och bara frös till is.

[Speaker 1]

Och Lars hade ju också stött på Anders nyligen. Lars sa kul att ses och Anders svarade iskallt. Det tycker inte jag.

[Speaker 2]

Han håller krampaktigt fast vid hatet. För tänk efter. Om han släpper det och erkänner att de andra hade rätt att lämna, då måste han ju erkänna att hela hans livsverk byggde på en lögn.

[Speaker 1]

Det är tragiskt alltså. Men okej, vi måste börja avrunda. Om vi summerar Magnus Utvecks resa här.

Det här är ju inte bara en bok om bokstavsvänstern på 80-talet.

[Speaker 2]

Nej, verkligen inte.

[Speaker 1]

Det är en helt tidlig studie i radikaliserings. Och varför är det viktigt för dig som lyssnar idag?

[Speaker 2]

För att mekanismerna är exakt detsamma nu.

[Speaker 1]

Exakt. Sökandet efter den enkla, absoluta sanningen i en sjukt komplicerad värld. Viljan att sortera upp människor i rent och orent.

[Speaker 2]

Och priset man betalar när man slutar tänka själv och bara lyder gruppen.

[Speaker 1]

Ja. Och det är väldigt lätt för oss att titta tillbaka på de här stalinistiska sekterna med skräckblandad förtjusning och typ tänka hur fan kunde de vara så blinda?

[Speaker 2]

Man tror ju alltid att man själv är immun.

[Speaker 1]

Eller hur? Men kolla på vårt samhälle idag. Vi har filterbubblor och algoritmer som är designade för att bekräfta det vi redan tycker.

De fryser omedelbart ut olikänkande och de belönar extrem renlärighet i debatten.

[Speaker 2]

Cancel kultur och allt det där.

[Speaker 1]

Ja. Så jag vill lämna dig som lyssnar med en sista, ganska obekväm tanke att ruva på. Vilken allsmäktig sanning är du själv beredd att offra dina egna relationer för just nu?

[Speaker 2]

Det är en väldigt bra fråga att ställa sig själv.

[Speaker 1]

Visst är det. Tusen tack för att du har varit med oss på den här djupdykningen. Vi hörs snart igen.